

УДК [37.013.42:323.1]:364-43

**Рябова Ю.М.**

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

### **ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ У БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**Анотація.** Статтю присвячено розкриттю теоретичних основ і принципів професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у багатонаціональному середовищі. Автором проаналізовано різні принципи соціальної роботи і виділено ті принципи, які необхідні для роботи у багатонаціональному середовищі України. Автор зазначає, що одним з найголовніших питань для українського суспільства є налагодження позитивних стосунків між людьми в багатонаціональному середовищі та попередження і профілактика міжетнічних конфліктів. Майбутні фахівці покликані регулювати міжкультурні відносини, забезпечувати умови для розвитку особистості та використовувати соціокультурні знання й навички комунікативної поведінки у процесі спілкування з представниками різних культур.

**Ключові слова:** теоретичні основи і принципи, багатонаціональне середовище, професійна діяльність, соціальний працівник, професійна підготовка.

**Riabova Y.M.**

Petro Mohyla Black Sea State University

### **THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRINCIPLES OF FUTURE SPECIALISTS TRAINING TO THE PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE MULTICULTURAL SOCIETY**

**Summary.** The article is devoted to the theoretical foundations and principles of future specialists training to work in a multicultural society. The author analyzes the different principles of social work and highlights the principles that are necessary to work in a multicultural society of Ukraine. The author notes that one of the main issues for Ukrainian society is the establishment of positive relations between people in a multinational society and prevention of interethnic conflicts. Future specialists are called to regulate intercultural relations, provide conditions for the development of personality and use socio-cultural knowledge and skills of communicative behavior in the process of communicating with representatives of different cultures.

**Keywords:** theoretical foundations and principles, multicultural society, professional activity, social worker, training.

---

**Постановка проблеми.** Політичні, соціально-економічні, демографічні та геополітичні зміни, що відбуваються в Україні, корінним чином змінюють соціальне життя суспільства. В таких умовах стає необхідною діяльність соціальних служб, що покликані допомогти суспільству подолати труднощі, пов'язані з вирішенням соціальних, психологічних та етніч-

них проблем. Сьогодні одним з найголовніших питань для українського суспільства є налагодження позитивних стосунків між людьми в багатонаціональному середовищі, попередження і профілактика міжетнічних конфліктів, а для вирішення цього питання є необхідною якісна підготовка майбутніх соціальних працівників, які покликані регулювати міжкультурні відно-

сини, забезпечувати умови для розвитку особистості та використовувати соціокультурні знання й навички комунікативної поведінки у процесі спілкування з представниками різних культур та соціальних груп.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичним основам і принципам професійної підготовки соціальних працівників приділяється увага таких українських дослідників А. Капської, В. Поліщук, Т. Семигіної, І. Григи, І. Звереві, Л. Коваль, С. Хлебика та ін. Теорії та методики підготовки спеціалістів до соціальної роботи висвітлено в працях таких російських вчених як Ю.Н. Галагузова, Л.Г. Гусякова, Л.В. Топчий, В.И. Жуков, В.А. Никитин.

Теоретичні основи соціальної роботи висвітлено в працях зарубіжних вчених В. Робінсона, Дж. Тарта, О. Ранка, Г. Гамільтона, Ф. Бістека, Х. Нортона, М. Росса, М. Річмонда, Р. Перлмана та інші.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Деякі українські вчені приділяють увагу різним аспектам професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у інших країнах, так наприклад Л. Віннікова приділяє увагу системі підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США, Н. Гайдук професійній підготовці соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади), Н. Видишко професійній підготовці майбутніх соціальних працівників у коледжах Канади, О. Пришляк аналізує стан системи професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині. Вчені підіймають різні аспекти підготовки майбутніх соціальних працівників, але питання підготовки до роботи у багатонаціональному середовищі не достатньо висвітлено у науковій літературі.

**Мета статті** полягає у визначенні теоретичних основ та принципів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у багатонаціональному середовищі.

**Виклад основного матеріалу.** Підготовка майбутніх соціальних працівників у ВНЗ України здійснюється на основі Державного галузевого стандарту спеціальності «Соціальна робота». Водночас вища освіта студентів цього фаху розглядається науковцями шляхом аналізу особливостей професійного навчання соціальних працівників в Україні. Визначення перспектив та формування системи підготовки та підвищення кваліфікації діагностики професійних здібностей, системи фахового відбору, визначення професійних ролей і функцій соціального працівника, формування професіоналізму й духовно-морального портрету особистості соціального працівника, формування професійної моделі соціального працівника та аналізу її окремих компонентів: професійної комунікативної компетентності, толерантності, гуманності [3].

Підготовка соціальних працівників здійснюється в Україні на трьох рівнях: базовому, середньому та вищому – університетському [3, с. 38].

Соціальна робота в будь якій країні передбачає навчання тих, хто збирається нею займатися. Характер і форми цього навчання надзвичайно різноманітні, що відображає специфіку соціальної роботи як професійної діяльності в різних країнах [8, с. 142].

Навчання соціальній роботі повинно базуватися на власній концептуальній моделі. Закономірно, що в процесі підготовки соціальних працівників необхідно враховувати і опиратися на економічну та соціальну ситуацію в країні; адже власне вони впливають на сутність соціальної діяльності і на систему вимог, що пред'являтимуться до професійних працівників цієї професії [8].

Сьогодні в нашій країні, як і в інших країнах світу питання полягає в тому, що навчання соціальній роботі не може тільки пасивно відображати соціальний розвиток, воно повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві [6].

В соціальній роботі функціонує велика сукупність складних, різноманітних зв'язків і відносин, принципи соціальної роботи мають системний характер. Їх можна звести у три групи: соціально-політичні; організаційні; психолого-педагогічні [2; 5; 6]. Перші виражають вимоги, що випливають із науково обґрунтованого змісту соціальної політики держави. Це державний підхід до завдань, що розв'язуються у соціальній роботі, гуманізм і демократизм соціальної роботи, тісний зв'язок змісту й форм цієї роботи з конкретними умовами життєдіяльності особи, соціальної групи, законність і справедливість соціальної роботи [6].

Принципи соціальної роботи – це не приблизні абстракції чи суб'єктивні умовиводи. Вони об'єктивні за змістом і суб'єктивні лише за формою. Люди формулюють їх для того, щоб повсякденна практика не суперечила наявним соціальним закономірностям і водночас була раціональною, економічною та ефективною [6].

Принципи соціальної роботи це важливий структурний компонент логічних форм наукової теорії, завдяки яким теоретичні положення безпосередньо співвідносяться із практикою соціальної роботи [5; 6].

Є.І. Холостова під принципами соціальної роботи розуміє «основоположні правила емпіричної діяльності» [8].

В.І. Курбатов класифікує принципи соціальної роботи враховуючи той факт, що соціальна робота є універсальним видом діяльності і має міждисциплінарний характер, її методологічними принципами є інтеграційні принципи інших наук [2; 3]:

- Загальнофілософські принципи, які лежать в основі усіх наук про суспільство, людину і механізми їх взаємодії: принципи детермінізму, відображення, розвитку.

- Загальні принципи соціальних (суспільних) наук, принципи історизму, соціальної обумовленості, соціальної значимості, гносеологічного підходу, єдності свідомості та діяльності; соціально-політичні, організаційні, психолого-педагогічні тощо.

- Соціально-політичні принципи виявляють вимоги, що зумовлені залежністю змісту і спрямованості соціальної роботи від соціальної політики держави. Ця залежність визначає концептуальні підходи до вибору пріоритетів у соціальному захисті населення, до поєднання індивідуальних і загальних інтересів в соціальній роботі. До основних принципів цієї групи належать: єдність державного підходу у поєднанні

з регіональними особливостями соціальної роботи, демократизм п змісту і методів, врахування конкретних умов життєдіяльності особистості чи соціальної групи при виборі змісту, форм і методів соціальної роботи з ними, законність і справедливність діяльності соціального працівника.

- Організаційні принципи – соціально-технологічна компетентність кадрів, принципи контролю і перевірки виконання, функціональної визначеності, єдності прав і обов'язків, повноважень і відповідальності.

- Психолого-педагогічні принципи виявляють вимоги до добору засобів психолого-педагогічного впливу на клієнтів соціальних служб, необхідність врахування індивідуальних характеристик при здійсненні будь-яких технологічних процесів. До основних принципів цієї групи належать: комплексний аналіз оцінювання умов життєдіяльності клієнтів і вибору форм роботи з ними; індивідуальний підхід; цілеспрямованість і адресність соціальної роботи.

- Специфічні принципи соціальної роботи визначають основні правила роботи у сфері надання соціальних послуг населенню: принципи гуманізму, справедливості, комунікативності, варіативності соціальної допомоги, гармонізації суспільних групових і особистісних інтересів тощо [2; 3].

А.Й. Капська зазначає, що соціально-педагогічна діяльність тісно взаємопов'язана з різними соціальними інститутами виховання та галузями суспільної практики, відповідно до цього вона функціонує як розгалужена сукупність зв'язків та відносин в соціальній сфері. Тому А.Й. Капська зазначає, що принципи соціальної роботи представляють собою певну систему, до складу якої можна віднести [5, с. 30]:

- Соціально-політичні принципи. До соціально-політичних принципів А.Й. Капська відносить принцип законності та прав людини, призначення якого полягає в забезпеченні державою та відповідними соціальними інститутами реалізації положень документів стосовно прав людини, ратифікованих нашою державою [5, с. 30]. Принцип державного підходу до завдань що реалізуються в соціальній і соціально-педагогічній діяльності підкреслює активну роль держави в постановці пріоритетних завдань та організації соціального виховання. Принцип зв'язку змісту і форми діяльності фахівця соціальної сфери з конкретними умовами життєдіяльності особистості чи соціальної групи має на меті адресну організацію допомоги та підтримки, обумовлену соціально-економічними, соціально-політичними та соціально-культурними умовами макро та мікросередовища об'єкта соціально-педагогічної діяльності [5, с. 31].

- Психолого-педагогічні принципи. До яких вона відносить принцип сприяння самореалізації дітей та молоді у всіх сферах їх життєдіяльності. Він забезпечує здійснення соціального впливу як створення умов для саморозвитку особистості. Принципи диференційованого та індивідуального підходу до об'єктів соціальної та соціально-педагогічної діяльності, який базується на відповідних принципах класичної педагогіки. Принцип цілеспрямованості полягає в тому, що фахівець повинен цілеспрямовано досягати про-

фесійної мети, впливаючи на свідомість, почуття, волю та вчинки людей. Принцип системності. Соціальна і соціально-педагогічна діяльність завжди виступає як певний планомірний процес, що вимагає єдності форм, засобів та прийомів вирішення різних професійних завдань [5, с. 31].

- Організаційні принцип компетентності кадрів, перш за все, підкреслює обов'язковість професійної підготовки спеціалістів. Це забезпечують знання психології, соціальної педагогіки, соціології, менеджменту та інших дисциплін, що виступають піддруктям фахової обізнаності спеціаліста. До нього відноситься Принцип інтеграції, який забезпечує координацію діяльності державних, громадських та інших організацій стосовно вирішення соціально-педагогічних проблем. Принцип контролю та перевірки виконання, який забезпечує реалізацію гарантованих державою заходів щодо соціального захисту різних груп населення [5, с. 32].

- Специфічні принципи соціально-педагогічної діяльності до яких А.Й. Капська відносить принцип гуманізму, який має на меті здійснення соціально-педагогічної діяльності на засадах альтруїзму, емпатії, людяності, прийняття особистості клієнта з усім його позитивом та негативом. Принцип незалежності означає, що об'єктами соціально-педагогічної діяльності є всі, хто потребує допомоги та підтримки, включаючи, дискримінацію за їх ідеологічними, політичними, релігійними, національними, віковими особливостями. Принцип клієнтоцентризму визнає пріоритет прав клієнта в усіх випадках, крім тих, в яких це суперечить правам та інтересам інших людей. Принцип опори на потенційні можливості людини, підкреслює активну роль клієнта у вирішенні власних проблем. Принцип конфіденційності який означає, що в процесі професійної діяльності спеціалісту стає відомо різноманітна інформація, довірена йому клієнтом. Принцип толерантності полягає в тому, що соціальний працівник працює з різними групами клієнтів, в тому числі з особами, яким він з різних об'єктивних та суб'єктивних причин не симпатизує. Принцип максимізації соціальних ресурсів виходить з того, що кожна держава виділяє певну кількість коштів на реалізацію соціальної політики [5, с. 33–34].

І.І. Мигович виділяє наступні принципи соціальної роботи: принцип стимулювання, який передбачає єдність і застосування ідейно-моральних та матеріальних форм, засобів і способів, а також індивідуальних, професійних, культурних та психологічних особливостей клієнта. Принцип гуманізму соціальної роботи передбачає визнання людини найвищою цінністю, захист її гідності й громадянських прав, створення умов для вільного і всебічного виявлення здібностей кожного [3].

Одним з основних принципів соціальної роботи на думку І.І. Миговича є її законність. Він відмічає, що цей принцип передбачає суворе дотримання законів і відповідних правових актів усіма державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями і громадянами [3].

**Висновки.** На нашу думку одними з найважливіших принципів соціальної роботи необхідних для діяльності у багатонаціональному середовищі є принципи: законності та прав людини,

толерантності, гуманізму, комунікативності, універсальності, охорони соціальних прав, конфіденційності та соціального реагування.

Отже перед соціальною освітою в Україні стоїть складне завдання покращити складну ситуацію сьогодення, поставивши в центрі уваги людину, чия безпека та життєвий рівень, права і благоустрій повинні бути покращені, а пробле-

ми які виникають вирішені. Тому навчання соціальної роботи повинно відігравати провідну роль у вищих навчальних закладах нашої держави. Для вирішення цього завдання потрібен весь досвід, знання, які нагромаджені в нашій країні і закордоном і які соціальні працівники повинні навчитися використовувати на практиці і розвивати у подальшій професійній діяльності.

### Список літератури:

1. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : Монографія [за ред. С.Я. Харченко]. Дрогобич : Коло, 2007. 374 с.
2. Курбатов В.І. Соціальна робота. Ростов Н/Д : Феникс, 1999. 576 с.
3. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи : Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.
4. Соціальна робота в Україні : Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін. За заг. ред. І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
5. Соціальна робота: технологічний аспект : Навчальний посібник / За ред. А.И. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
6. Соціальна робота : Навчальний посібник / Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 590 с.
7. Технологии социальной работы / Е.И. Холостова, П.Д. Павленок, В.Ц. Худовердян, Т.В. Шеляг. Москва : Издательский дом, 2003. 399 с.
8. Холостова Е.И. Профессионализм в социальной работе : Учебное пособие. 3-е изд. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2009. 236 с.
9. Thomson N. Understanding Social Work: Preparing for Practice. Palgrave Macmillan; 3rd edition (29 May 2009). 256 p.
10. Social Work with Marginalized Persons in the Social Community – the Experiences of Poland and Norway. Warsaw: Academy of Special Education Publishing House, 2011. 171 p.